

נשיכות בגיל הרך

נשיכות בגיל הרך הינה תופעה מוכרת. תופעת הנשיכות עלולה להתחיל בגיל שנה וחצי ולהסתיים בגיל שלוש. חלק מהפעוטות יהיה עסוק בנשיכות יותר מאחרים, ובנים מרבים לנשוך יותר מבנות. כאשר מתחילה התופעה אצל ילד אחד בגן, היא לעיתים קרובות "מדבקת". נשיכות הן חלק מתופעה נרחבת יותר של תוקפנות בגיל הרך. אנו עדים למגוון של תופעות תוקפניות כמו צביטות, משיכות חזקות בשיער, דחיפות, בעיטות ונשיכות. גם תופעות שאינן מופנות כלפי האחר, אלא תוקפנות כלפי העצמי כמו השלכת הגוף לקרקע ודפיקת הראש ברצפה.. נשיכות למרות היותן דומות לגילוי תוקפנות ומרדנות אחרים בגיל הרך, לעיתים קרובות מעוררות חרדה רבה וחוסר סובלנות בקרב ההורים ואנשי הצוות.

קיימות גישות שונות בפסיכולוגיה העוסקות בתוקפנות. ע"פ ויניקוט, נשיכות הן ביטוי פרימיטיבי של תוקפנות. היא לא נתפסת כדחף להרס, ולא לשם הגנה עצמית אלא כחלק מחיוניות נפשית טבעית שבאדם, המביאה להתפתחות בריאה. תוקפנות שהתפתחה באופן תקין מובילה לתפיסת מקומנו בעולם.

לגיל הרך מאפיינים התפתחותיים והנשיכה כתוקפנות מופיעה כנגזרת התפתחותית:

- שלב ההפרדות והמרדנות הידוע גם בשמו "**גיל שנתיים הנורא**" שלב התפתחותי בו הפעוט מתחיל להיפרד מהתלות באם ומתחיל להיות עצמאי. הוא מפתח תחושת נפרדות עצמית מהסביבה וצריך לבסס תחושה זאת.
- כאשר אחר משמעותי אינו מסכים עם התנהגותנו ומשקף לנו תחושה של חוסר שביעות רצון, אנו חשים ומרגישים נבדלים ממנו. התוקפנות על שלל היבטיה, מחזקת אפוא את תחושת הנבדלות של הילד משום שהיא גוררת מן הסביבה תגובות מגנות וכועסות ברורות מאוד.
- הפעוט שמח כשהוא מגלה שהוא אדם נפרד, ולכן מגיב בחיך על גערות ואיסורים של הצוות החינוכי. גם תגובת המחאה של בני גילו, מאוששת את תחושתו שהוא אדם נפרד. כדי להפנים את תחושת הנפרדות שלו עליו להוכיח לעצמו שוב ושוב שמניעיו שונים ממניעי הסביבה. ולכן הנשיכות חוזרות ונשנות, למרות האיסור על כך, והן חלק מהתפתחות תקינה.
- סיבה נוספת מרכזית לעלייה בתוקפנות והמרדנות בגיל הרך היא הופעתו של "**הרצון הילדי**". ככל שהילד מפתח יכולות פיסיות ורגשיות על סביבתו, הוא תופס את עצמו כבעל כוח ליצור שינוי בעולם שלו. הנשיכה נדמית כאטרקטיבית בעיני ילדים רבים, שכן מותירה סימן. אנחנו מראים לפעוט את תוצאות נשיכתו וחושבים שהוא מתרשם. ואכן, הוא מתרשם, אבל לא מעוצמת הפגיעה באחר, אלא בעיקר מעוצמת כוחו ומהעדוה הברורה שנותרת אחרי שהוא הפעיל כוח. עבורו, זהו סוג של השארת סימן אישי ייחודי שלו.
- פעוטות עדיין לא פיתחו יכולת מלאה לאמפטיה. **הם עדיין לא יכולים להזדהות ולהבין את כאבו של האחר.** בשלב מסוים הם כבר מבינים שהמעשה שלהם הוא תוקפני ומסב כאב, אולם הם אינם יכולים להרגיש את משמעות הכאב של אדם אחר.
- המשפט "נכון שגם לך כואב כשנושכים אותך" אינו רלוונטי - לפעוט אין את היכולת להבין שאת הכאב שהוא מרגיש, מרגיש גם חברו.
- **פעוטות אינם מסוגלים לשלוט בדחפים**, הם מתקשים להתאפק גם כאשר מודעים לכך שהדבר ישתלם להם. הפעוט שעדיין לא פיתח יכולת זו, לוויסות ואיפוק, נושך אינסטינקטיבית, ללא יכולת לעצור בעצמו.

לא כל הפעוטות נושכים – מי עלול לנשוך יותר :

גורמים תחושתיים :

ילדים שהמרכז התחושתית שלהם עדיין נמצא באזור הפה, נוטים כמו ילדים מאוד צעירים, להכניס הכל לפה ולטעום את העולם דרך הפה. ילדים אלה יחפשו "לחקור" גם את חבריהם דרך הפה. ילדים שהשליטה בויסות התחושתית אינה בשלה או מהווה מוקד קושי, מתקשים לווסת את עוצמת הנגיעה שלהם באחר. הם לעיתים קרובות מתקרבים כדי לנשק או ללטף ובתהליך עצמו, עוצמת המגע משתנה והופכת להיות חזקה מדי.

ילדים שיש להם קושי ברגישות החושית שלהם וזקוקים להרגיש ולחוש חזק. ילדים אלה נהנים ממגע חזק ולוחץ יותר. הם לועסים את פטמות הבקבוקים, והמוצצים, נרגעים רק אם ממש לופתים אותם במגע חזק ולעיתים קרובות, ילדים אלה זקוקים לגעת חזק על מנת לחוש את העולם והנשיכה הינה פעולה שעונה על צורך זה.

ילדים עם קושי תחושתית פזיולוגי כגון היפוטניות (רפיון במתח השריר) , תת תגובה למגע ולכאב, זקוקים לגירוי תחושתית עמוק, ועלולים לנשוך יותר. מי שעם רגישות ייתר למגע עלול לנשוך כדי להרחיק ממנו. ילדים אלה זקוקים למעורבות רבה יותר של הגנתת במניעת התסכול המוביל בסופו של דבר לנשיכה. במידת הצורך יש לפנות לקלינאית תקשורת או לרפיון בעיסוק.

גורמים מוטוריים – ילדים בעלי עיכוב התפתחותי עשויים לחוות יותר אירועים של תסכול בתנועה, בהתארגנות, בהגעה למטרה – והתסכול עלול להביא לנשיכה .

גורמים שפתיים תקשורתיים – לקראת גיל שלוש, עולה האפשרות שילדים שלא רכשו שפה ומתקשים להביע את עצמם באופן תקשורתי בעזרת שפה בלתי מילולית מפותחת או באמצעות שפה מילולית, יטו לנשיכות כחלק מהתסכול שיוצר החוסר יכולת לתקשר באופן יעיל, ההולם את הקצב של תהליכי החשיבה שלהם.

טמפרמנט – ילדים טמפרמנטיים נוטים להגיב בעוצמה רבה יותר למכלול ההתנהגויות. הם מתקשים יותר בוויסות עצמי ובדחיית סיפוקים ולכן יגיבו ביתר אימפולסיביות. למשל, ילד עם פעלתנות יתר, הנהנה בעיקר בטיולים ובארגז החול, ינשך יותר כשעליו לשחק בתוך בגנון, לעומת ילד אחר. הנטייה לנשוך תופיע ביתר קלות תחת מצב מתסכל .

ילדים שהמרחב האישי שלהם שונה או עדיין לא בשל מתקרבים מאוד לאחרים ולכן הם ננשכים לעיתים קרובות, אבל הם גם עשויים להיות נושכים יעילים למדי, משום שתחושת המרחב האישי שלהם אינה מאותתת להם להיעצר.

גורמים משפחתיים סביבתיים:

שינוי ומשברים בחיי הילד – גירושי הורים, אח נולד, פטירה של אחר משמעותי וכדומה, עלולים להעצים את התסכול ומכאן את הנטייה לנשוך. כאשר הנשיכות הן חלק ממשבר כללי שילד עובר, הן מלוות לרוב בביטויים נוספים של מצוקה. הילד יהיה חסר שקט עם טווח קשב קצר, או בכיני ופגיע והתוקפנות תתבטא בדרכים שונות ולא רק בנשיכות.

גם כאשר יש קשר ברור בין משבר למצב הילד, התגובה צריכה להיות איסור סבלני על נשיכות. אין להתעלם/ לתגמל על נשיכות רק בגלל שהן, לכאורה, הבעת מצוקה.

ילדים בעלי חסך רגשי משפחתי, שאינם זוכים לתשומת לב חיובית, מגלים בדרך אגב שנשיכה מושכת תשומת לב רבה של המבוגר, והם ממשיכים לפתח התנהגות זו כדפוס על מנת להשיג תשומת לב.

למידה חברתית – ילד הגדל בסביבה שבה ילדים אחרים מביעים כעס באמצעות תוקפנות עלול ללמוד התנהגות זאת.

בנוסף, הורים המביעים גילויי חיבה בדרך של נשיכות ידידותיות הפעוט מאמץ התנהגות זאת אך נוכח גילו אינו מסוגל לווסת את העוצמה וכך מבטא חיבה באמצעות נשיכה .
(פירוט בסוף המאמר ובאתר מוניטור)

מה ניתן לעשות על מנת להתמודד עם תופעת הנשיכות??
ההתערבות היא מול הצוות החינוכי, הורי הילד הנושך והורי הילד הננשך.

הצוות החינוכי:

התגובה של הצוות החינוכי לנשיכות, צריכה היות כמו בכל מקרה אחר בו פעוט עבר על הכללים. כל ניסיון לענישה חמורה על כל נשיכה נדונה לכישלון שכן פעוטות בשלב זה נוטים להתמרד, ולא לפעול בהתאם לכללים הנכפים עליהם. הם בתחילת תהליך למידה של מותר ואסור. למרות שהפעוטות נמצאים רק בתחילת הפנמת מושג האיסור, יש להתמיד בתהליך החינוך, **הסבר מתמיד של הכללים, יחד עם אכיפה של התנהגות נכונה**. רבים מהכללים, כמו איסור בנשיכות יוסברו פעמים רבות, במשך שנה ואף יותר, עד שיופנמו. מסייעים להפנמה תהליך הבשלה וגדילה של הפעוטות, יחד עם חינוך סבלני. הכוונה בסבלנות היא שלא מוותרים – מסבירים ומחייבים התנהגות מסוימת שוב ושוב, מתוך הבנה שיש תהליכים שאורכים זמן בגידול ילדים.

אין פתרונות קסם,, הדבר שעובד כאמור, עקביות וזמן ..

- חשוב לבחור משפט אחד **קצר קבוע ותקיף** " לא נושכים בגן שלנו "
- מרחיקים את הנושך ממקום האירוע, לזמן קצר לצד טיפול ענייני בנשך .
- יש לשקף לילד הנושך את ההרגשה שלו - העלאה למודעות של הילד שיש דברים שמכעיסים אותו, משמחים אותו, מעציבים אותו - "אני רואה שאתה כועס, עייף, מאוכזב..."
- אמירה במשפט קצר (פעוטות אינם יכולים לעקוב אחר מלל רב) אתה כועס עכשיו כי אתה רוצה במשחק וחושב שאתה יכול לקחת אותו ללא רשות". מטרת המשפטים היא להכיר בנפרדות של הילד והיותו אדם בעל רצונות משלו .
- להציע אלטרנטיבה להתנהגות תוקפנית- העלאה למודעות של הילד שכאשר הוא כועס הגוף שלו רוצה לעשות משהו כדי להפסיק לכעוס - מה אפשר לעשות כשכועסים, בהתאם לנורמות של הגן : כרית כעס , קשקוש חזק על דף , להכות בתוף לרוץ בחדר מסביב, לאגרף את הידיים, לחבק חזק את הגננת, לבקש מוצץ, לרקוע ברגליים....

יש לשים לב שאין התייחסות ותשומת לב רבה בעקבות נשיכות לאירוע, לנושך או לננשך, משום שאז יש חיזוק להתנהגות זו. גם תשומת לב שלילית יכולה להיות חיזוק במקרים מסוימים.
יש לשים לב שאין תגמול עקיף לנושך על נשיכות. למשל, כאשר מונעים מהילד הנושך להמשיך לשחק עם הננשך על-ידי הרמה על הידיים וחיבוק. יש להרחיק את הילד הנושך ללא הרעפה של תשומת לב מיוחדת. לעומת זאת, יש להפגין כלפיו חום ושביעות רצון בכל זמן אחר.

פעולה חשובה שיכולה לעזור היא **המניעה**: הכוונה למנוע מצבים של אי שקט ותסכול ובניית סביבה מתאימה לצרכי הילד, כך מנמיכים את הצורך של הפעוט לגייס תוקפנות כדי להתמודד. ילדים נשכניים יש למפות היטב מתי נושכים יותר- כשעייף, שקוע במשחק, כשלא מצליח, כשנלהב, יש להקדים התייחסות למצב בטרם הנשיכה.
תהליכי גמילה או כל שינוי שמבקשים לעשות עם ילדים ניתנים ונכונים לביצוע בתנאי שהם נעשים אחד אחד, מתוכננים ובהדרגה.

לבנות סביבה מתאימה לצרכים של הילד מבחינת מקום וזמנים.. בגן קיים סדר יום קבוע, אם ומתרחש שינוי בשגרה יש לתת את הדעת על כך ולהיערך בהתאם.
דיווח ההורים בבקרים "לא פשוטים", והתרחשויות לא רגילות בחיי הילד.

יש לזכור שהאופן החמור בו רואה הצוות את הנשיכות, אינו מובן כלל לפעוט..
הדבר החשוב ביותר שעלינו לזכור: כאשר אנו מאבדים עשתונות, מענישים בחומרה, כועסים, או חסרי אונים מולו, הדמות שלנו מתערערת בעיני הילד. מצב זה מגביר חרדה ולכן גם באופן ישיר מגביר תוקפנות.
העיקרון החשוב ביותר באירועי נשיכות הוא לשמור על שליטה באירוע. הפעוט, למרות שעבר על כללי הגנון, עשה זאת באופן נורמטיבי לגילו, וללא יכולת לשליטה עצמית.. כאשר צועקים, מענישים ומתעלמים, גורמים לו לעלבון קשה ולפגיעה בדימוי העצמי שלו ובאמון שלו במבוגרים, וזאת מבלי שיוכל לשנות את מצבו.

מולי הורי הילד הננשק – להורים קשה עם המעבר של ילדם לפעוטון. הילד מתנסה בהתנסויות חברתיות ראשונות, הכוללות גם תוקפנות ואין באפשרותם לגונן עליו באופן מוחלט. יש משהו בנשיכות המשאירות סימן לאורך זמן המעורר בקרב ההורים את החרדה ותחושת האשמה הקיימות ממילא מעצם השמת הילד במעון.
תגובת ההורים חמורה – יש מחאה נמרצת של הורי הננשכים כנגד הצוות או כנגד הורי הילד הנושך לעיתים עד כדי דרישה להוציא את הנשכן מהפעוטון.
רבים מההורים המוחים אינם מודעים לכך שהנשכן התורן של הפעוטון מתחלף מדי מספר חודשים, ושבנם יכול להיות הנשכן הבא.
הצוות החינוכי צריך לעמוד במתקפות של הורים כועסים. מול סערת הרגשות אפשר רק להרגיע, הנשיכה אפיזודה ארעית, חולפת עד נשכחת בחוויות היום של ילדם בגן,
להסביר, תיאוריה התפתחותית ולגלות סבלנות, ההורים מתנסים לראשונה בכך שאינם יכולים להגן תמיד על ילדיהם מפני ילדים אחרים. התנסות זו תופיע בהמשך עם המעבר לגן, וביתר שאת בבית-הספר.
מול טענת ההורים שילד אחד בעייתי מפריע לכל הגנון, יש לומר, שלאורך שנות ההתפתחות ילדים שונים מתקשים ומפריעים לבני גילם. בהמשך בביה"ס יהיו ילדים עם ליקויי למידה, שיצטרכו התחשבות מיוחדת מצד כל הכיתה שנים רבות ולא רק מספר חודשים.
חשוב לזכור כי הנשיכות אינן תוצאה של חוסר השגחה בהכרח של צוות הגן, הן יכולות להתרחש גם תחת עינם הפקוחה של ההורים..

מולי הורי הילד הננשק - הצוות החינוכי צריך לדווח להורי הילד הנושך באופן כללי, אין לדווח על כל נשיכה. יומו של הפעוט מורכב מחוויות רבות, שהנשיכה היא רק חלק קטן מהן.
ככלל, דיווחים להורים על התנהגות בעייתית של ילד יש לעשות בשיחה נפרדת המיועדת לכך, ולא בצהרים כשלוקחים את הילד הביתה. הפגישה בצהרים צריכה להיות שמחה לאחר שההורה והילד לא התראו כל היום. כאשר נאמר להורה שהילד נשך, כל הפגישה נצבעת בצבע של אכזבה ודאגה מהתנהגות הילד. ההורה תופס את הילד כבעייתי למרות שבמשך כל היום פעל באופן מוצלח ויצירתי, פרט לשתי הדקות בהן התרחשו נשיכות. כאשר מודיעים להורה על התנהגות בעייתית בסוף היום, ההורה מתחיל לדאוג שזה יאמר לו בכל פעם שהוא מתקרב לגנון, והוא

חושש מאינטראקציה עם הגננות. לאורך זמן, עיסוק יתר של הורים בנשיכות של ילדם גורם לחוסר שביעות רצון מהילד ומחבל בקשר. אין לידע לגבי דברים שנאמרו על-ידי הורים אחרים, במידת הצורך כדאי לבקש מהורי הנשכים שלא לדבר על כך עם הורי הנשכים, הכעס והאכזבה צריכים להיות מובעים כלפי צוות הגנון. יש לדון בנשיכות וליידע את הורי הילד הנושך, באופן ענייני וללא הבעת המצוקה הנגרמת לצוות הגנון ממראה הילד הננשך ומדברי ההורים האחרים. אין להתקשר להורה במהלך עבודה ולהודיע לו על התוקפנות של ילדו יש לעבד את האירוע ולהיכנס לפרופורציות.. אם והנשיכות ע"י הפעוט נגרמות בשל קשיים המחייבים טיפול- בגן יש לבנות תוכנית התערבות מתאימה בהתייעצות עם הפסיכולוג ואת ההורים יש להפנות לגורמים הרלוונטיים לטיפול עובדת סוציאלית, קלינאית תקשורת וכדומה.

בהתאם לתורתו של ויניקוט, הילד זקוק להתנגדות לתוקפנות. בגנון יש להתנגד לתוקפנות, אולם לא להשיב לילד כגמולו. ההתנגדות היא הכרחית, אולם התנגדות תקיפה מידי הופכת להגבלה ולתסכול הרסניים לילד.

על צוות הגן להכיל את רגשות הכעס המתעוררים אצלם נוכח תוקפנותו של הפעוט ומול התוקפנות של הורי הנשכים.

כדי שהתינוק ילמד לתקן, מישהו צריך להכיר בתיקון שלו. ללא חווית התיקון נשארת רק התוקפנות ההרסנית. הפעוט צריך להרגיש שלא גרם נזק בלתי הפיך, ושהמצב, כולל מצב-הרוח, הוא בר תיקון. צוות הגן צריך לקבל את התיקון ולהכיר בו .. ולמרות הכעס לקבל באהבה את מחוות הפיזיו של הפעוט (השונות מילד לילד חיבוק, נשיקה, ליטוף) ובכך לאפשר לו ללמוד לקבל אחריות.

במצב בריא, תוקפנות אינה מפוצלת מהחוויות החיוביות והאוהבות של האדם, בהתפתחות טובה יש הכללה של הטוב והרע. הילד לומד שאף אחד לא מושלם ובכל רע יש גם טוב, ולהיפך. ולמרות שלרגע הצד השני נראה כרע מוחלט, יש בו גם גרעין של טוב, וניתן לשקם את הקשר עמו. כשהילד יכול להכליל בין טוב ורע, וגם לסלוח, הוא יודע גם לתקן. כלומר, להחזיר את הקשר עם הזולת למסלול הנכון, גם לאחר מריבה ורוגז. הוא יודע לסלוח גם לעצמו וכך הוא לומד להביע חרטה ולקבל אחריות.

בבליוגרפיה: אינפורמציה מאתרים באינטרנט

